

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ**

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

**Методичні вказівки
до проведення практичних занять**

Рекомендовано Вченою радою ФММ

КИЇВ 2013

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ**

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Методичні вказівки до проведення практичних занять

для студентів галузі знань 0306

напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» професійного спрямування

«Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент
зовнішньоекономічної діяльності» та «Менеджмент інноваційної діяльності»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»

Рекомендовано Вченою радою

факультету менеджменту та маркетингу НТУУ «КПІ»

КИЇВ 2013

Міжнародні економічні відносини: методичні вказівки до проведення практичних занять для студентів галузі знань 0306, напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» професійного спрямування «Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Менеджмент інноваційної діяльності» / Уклад.: В.В. Дергачова, І.М. Манаєнко. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 49 с.

*Гриф надано Вченою радою
факультету менеджменту та маркетингу НТУУ «КПІ»
(Протокол № 10 від 27 травня 2013 р.)*

Навчальне видання

Міжнародні економічні відносини

методичні вказівки до проведення практичних занять

для студентів галузі знань 0306, напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» професійного спрямування «Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Менеджмент інноваційної діяльності»

Укладач: В.В. Дергачова, д.е.н., проф., зав. кафедри менеджменту НТУУ «КПІ»,
І.М. Манаєнко, асист. кафедри менеджменту НТУУ «КПІ»;

Рецензент: С.В. Войтко, д.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
НТУУ «КПІ»

Відповідальний редактор

О.А. Гавриш, д-р техн. наук, професор

За редакцією укладачів

Комп'ютерний набір : І.М. Манаєнко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
I. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ	8
II. ТИПОВА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ	9
III. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	12
IV. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	37
V. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ	44
VI. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	47

ВСТУП

Згідно з навчальними планами підготовки бакалаврів професійного спрямування «менеджмент організацій», «менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «менеджмент інноваційної діяльності» на факультеті менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» викладається дисципліна «Міжнародні економічні відносини», що відноситься до циклу нормативних дисциплін професійної та практичної підготовки за напрямом «Менеджмент».

Розвиток країн світового співтовариства третього тисячоліття характеризується високим рівнем інтегрованості у світогосподарську систему. Спостерігається активне розширення та поглиблення економічних відносин між різними типами країн, поглиблюється міжнародний поділ праці, збільшується взаємозв'язок валютно-фінансової сфери країн світу, виникає глобальна залежність в споживанні окремих товарів від певних країн світу, набувають ще ширшого розмаху процеси міжнародної трудової міграції.

Сучасний стан економіки України об'єктивно обумовлює потребу використання всіх факторів економічного зростання. Зокрема, переваг міжнародного поділу праці, зовнішньоекономічної співпраці із розвинутими країнами світу, що і вимагає набуття основних знань із «Міжнародних економічних відносин» з метою стабілізації економіки України. Оскільки менеджерам-початківцям бракує досвіду передусім у використанні отриманих у процесі навчання знань, особлива увага на практичних заняттях приділяється саме реальному застосуванню набутих навичок – розв'язуванню задач та ситуаційних вправ, обробці статистичної інформації макроекономічного характеру.

Предмет дисципліни – сутність, різновиди та особливості реалізації міжнародних економічних відносин.

Мета дисципліни – формування системи знань з міжнародних економічних відносин, умов, форм, методів і основного інструментарію міжнародної

економічної діяльності, також набуття студентами широких знань про соціально-економічні проблеми світового господарства, про закономірності розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, вивчення теоретичних основ світової економіки, специфіки формування, особливостей та тенденцій сучасного її розвитку.

На досягнення зазначеної мети направлені такі завдання вивчення курсу студентами:

- розуміти сутність міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин, їх значення та еволюцію, чинники і рівні розвитку, особливості дії законів і принципів;

- засвоїти понятійний апарат, що застосовується в світовій господарській практиці;

- знати про роль та значення окремих країн і регіонів у міжнародній економіці, особливості розвитку інтеграційних процесів;

- уміти творчо аналізувати стан сучасної системи світового господарства та місце України в ній;

- визначити проблеми й тенденції розвитку міжнародних економічних відносин;

- використовувати одержані знання в умовах України та за кордоном, виходячи з цілей інтеграції нашої країни в сучасну систему світогосподарських зв'язків.

Теми програми дисципліни логічно взаємопов'язані і послідовно розглядають питання організації міжнародних економічних відносин, які необхідні опанувати бакалаврам.

Питання, які передбачені програмою, пов'язані із загальними положеннями організації наукової роботи у вищих навчальних закладах; освітньо-кваліфікаційними характеристиками, освітньо-професійними програмами підготовки фахівців.

Дисципліна базується на базових знаннях з наступних курсів: економічна теорія, економіка підприємства, основи менеджменту, фінанси. У зв'язку з цим вивчення дисципліни «Міжнародні економічні відносини» є актуальним для

придбання необхідних знань і навичок в сучасних умовах господарювання. Вона тісно пов'язана з такими професійно-орієнтованими дисциплінами як «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» і «Міжнародна торгівля».

Методичні вказівки спрямовані на допомогу студентам факультету менеджменту та маркетингу напрямку підготовки 6.030601 «Менеджмент» за спеціальностями: «Менеджмент організацій», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Менеджмент інноваційної діяльності», в засвоєнні необхідних теоретичних знань з дисципліни, а також на формування студентами власного світогляду щодо процесів, які відбуваються щоденно у цій важливій сфері людського буття, а також обумовлює підвищення фахових знань.

І. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

<i>Назви розділів, тем</i>	Розподіл за видами занять			
	<i>Всього</i>	<i>Лекції</i>	<i>Практичні заняття (контрольні роботи)</i>	<i>СРС</i>
Тема 1. Світове господарство та особливості його розвитку	15	4	4	7
Тема 2. Структура світової економіки	15	4	4	7
Тема 3. Еволюція міжнародних економічних відносин	9	2	2	5
Тема 4. Міжнародна економічна інтеграція	14	4	4	6
Тема 5. Торгівля товарами та послугами у міжнародних економічних відносинах	15	4	4	7
Тема 6. Міжнародні валютно-фінансові відносини	16	6	6	8
Тема 7. Міжнародна трудова міграція на світовому ринку праці	10	2	2	6
МКР	6	-	2	4
Підготовка до заліку (залік)	8	-	2	6
Всього	108	26	26	56

II. ТИПОВА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Світове господарство та особливості його розвитку

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) як економічна категорія. Сутність МЕВ, їх значення, Форми та передумови розвитку МЕВ. Роль факторів виробництва у формуванні МЕВ. Класифікація факторів виробництва. Основні фактори, що стимулюють розвиток МЕВ. Міжнародний поділ праці як об'єктивна основа розвитку світового господарства. Міжнародна спеціалізація та кооперація виробництва. Показники економічного розвитку: система національних рахунків.

Тема 2. Структура світової економіки

Світове господарство (СГ): сутність, елементи і суб'єкти, фактори розвитку. Типологізація країн - суб'єктів світового господарства. Регіональний принцип групування і головні регіональні групи країн світу. Місце окремих угруповань країн у СГ і МЕВ. Провідне значення економічно розвинених країн. Соціально-економічні моделі розвинених країн. Особливості постіндустріальної економіки в розвинутих країнах. Країни, що розвиваються: поняття, загальні ознаки та місце у світовій економіці. Типологія країн, що розвиваються. Відмінності між розвиненими і країнами, що розвиваються. Нові індустріальні країни: поняття, передумови розвитку та регіональні особливості. Країни з перехідною економікою: вихідні умови формування, моделі розвитку. «Шокова терапія».

Тема 3. Еволюція міжнародних економічних відносин

Доколоніальний період розвитку МЕВ. Міжнародні торговельні зв'язки стародавнього світу. Міжнародні економічні відносини епохи Середньовіччя. Зовнішньоторговельні відносини при феодалізмі. Зовнішньоекономічні зв'язки країн Сходу. Колоніальний період формування МЕВ. Епоха Великих географічних відкриттів та їх вплив на розвиток МЕВ. МЕВ в умовах становлення індустріальної цивілізації. Зовнішня торгівля періоду первісного нагромадження капіталу. МЕВ капіталізму вільної конкуренції та монополістичного капіталізму.

Новий (неоколоніальний) період розвитку всесвітніх економічних зв'язків. Світогосподарські зв'язки в найновіший період.

Тема 4. Міжнародна економічна інтеграція

Сутність, цілі і значення міжнародної економічної інтеграції (МЕІ), основні ознаки. Передумови і фактори розвитку МЕІ як якісно нового рівня МЄВ. Головні учасники й організатори процесу МЕІ, його сучасні особливості. Форми МЕІ. Економічні ефекти інтеграції. Регіональний характер МЕІ як її особливість. Регіональні інтеграційні об'єднання економічно розвинених країн. Об'єктивні передумови, політичні й економічні цілі, основні етапи розвитку західно-європейської економічної інтеграції. Європейські інтеграційні процеси. США у світових інтеграційних процесах. Економічна інтеграція в Латинській Америці. Особливості регіональної інтеграції країн Азії. Основні економічні угруповання країн Африки. Інтеграційні процеси в економіці країн, що розвиваються.

Тема 5. Торгівля товарами та послугами у міжнародних економічних відносинах

Зростання ролі міжнародної торгівлі (МТ) на сучасному етапі. Міжнародна торгівля як форма МЄВ. Особливості розвитку МТ. Регіональна структура (географічний розподіл) МТ. Структура світового товарообігу. Види і показники МТ. Державне регулювання МТ. Тарифні інструменти регулювання МТ. Поняття «мити» та його види. Експортний та імпорتنний тарифи. Нетарифні методи регулювання МТ: кількісні (ембарго, квотування, ліцензування, «добровільне» обмеження експорту), приховані (технічні бар'єри, внутрішні податки та збори, державні закупівлі, вимоги до вмісту місцевих компонентів), фінансові (субсидії, експортне кредитування, демпінг) та правові (режим найбільшого сприяння та національний режим).

Тема 6. Міжнародні валютно-фінансові відносини

Поняття міжнародних валютно-фінансових відносин (МВФВ) та передумови їх розвитку. Національні, міжнародні і світова валютні системи, їх сутність, елементи. Еволюція міжнародних валютно-фінансової системи (МВФС). Паризька валютна система: передумови розвитку, основні положення, принципи функціонування та регіональні особливості. Генуезька валютна система: передумови розвитку, основні положення, генуезька конференція та її основні результати, принципи функціонування та регіональні особливості. Бреттон-Вудська валютна система: передумови та принципи функціонування. Ямайська валютна система: принципи функціонування та роль у світовій економіці. Поняття валютного курсу та валютного котирування. Фактори впливу на формування валютного курсу. Валютні ринки: поняття, види, суб'єкти, основні принципи формування. Поняття валютних операцій та їх види.

Тема 7. Міжнародна трудова міграція на світовому ринку праці

Міграція населення і міграція робочої сили. Суть і чинники міжнародної міграції робочої сили. Види міжнародної міграції робочої сили. Види міжнародної міграції: кінцева, тимчасова, сезонна, маятникова, добровільна, примусова, робочих і спеціалістів. Наслідки міжнародної міграції для мігрантів, приймаючих країн та країн-донорів. Регулювання міжнародних міграційних процесів у країнах-експортерах та країнах-імпортерах робочої сили. Рівні регулювання міжнародної трудової міграції. Роль міжнародних організацій в регулюванні міграційних процесів. Формування і розвиток світових ринків робочої сили.

III. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1.

Міжнародні економічні відносини у системі світового господарства

Зміст заняття:

1. Сутність поняття «міжнародні економічні відносини».
2. Основні фактори, що стимулюють розвиток міжнародних економічних відносин.
3. Передумови розвитку міжнародних економічних відносин.
4. Форми міжнародних економічних відносин.

Методичні поради до проведення заняття

Проведення заняття слід розпочати з розгляду сутності основних понять дисципліни - «світове господарство», «внутрішня економіка», «національна економіка», «міжнародна економіка». Важливим є формування у студентів розуміння сутності міжнародних економічних відносин як комплексного поняття. Готуючись до заняття, студенти повинні дослідити значення міжнародних економічних відносин для різних типів країн. Важливим є дослідження передумов розвитку міжнародних економічних відносин. В міжнародних економічних відносинах важливу роль відіграє система національних рахунків країни, котра дозволяє об'єктивно співставити показники розвитку різних країн світу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Система національних рахунків (СНР) – це сукупність міжнародновизнаних правил обліку економічної діяльності, що відображають всі основні макроекономічні зв'язки, включаючи взаємодію національної і міжнародної економіки.

СНР для більшості країн світу є засобом для складання макроекономічної звітності, аналізу поточної економічної ситуації в країні і розробки прогнозів економічного розвитку.

Характеристики СНР:

- СНР застосована для будь-якої країни сучасного світу незалежно від рівня її соціально-економічного розвитку;
- СНР зв'язує різні типи економічної діяльності за визначений проміжок часу;
- СНР використовується на різних рівнях агрегування: на рівні інституціональної одиниці (суб'єктів господарської діяльності), групи інституціональних одиниць (галузей) чи економіки в цілому;
- СНР забезпечує міжнародну порівнянність економічної інформації, оскільки заснована на міжнародно узгоджених визначеннях і правилах звітності

СНР заснована на **моделі загальної рівноваги (МЗР)**. Вихідним пунктом МЗР є рівність обсягів пропозиції товарів і послуг, з одного боку, і попиту на них – з іншої.

$$\begin{array}{l}
 \text{Виробництво} \\
 \text{Виробництво усередині країни} + \\
 \text{Імпорт}
 \end{array}
 =
 \begin{array}{l}
 \text{Споживання} \\
 \text{Попит (споживання домашніх} \\
 \text{господарств, підприємств, уряду) +} \\
 \text{Інвестиції (капіталовкладення) +} \\
 \text{Експорт}
 \end{array}$$

$$\mathbf{Vir_{в/кр} + Им} = \mathbf{П + Инв + Экс}$$

Національний дохід – НД – сукупний дохід в економіці, отриманий резидентами від використання факторів виробництва (праці, капіталу, робочої сили, технології)

$$\text{НД} = \text{Відсоток на капітал} + \text{Рента на землю} + \text{Доход працівників}$$

$$\mathbf{НД = ДО\% + P_D + D_P}$$

Чистий внутрішній продукт – ЧВП – національний дохід, збільшений на суму непрямих податків.

$ЧВП = НД + \text{Непрямі податки (ПДВ, акциз, мито)}$

$ЧВП = НД + Н_n$

Валовий внутрішній продукт – ВВП – ринкова вартість товарів і послуг, створених усередині географічних границь країни

$ВВП = ЧВП + \text{Амортизація основного капіталу}$

$ВВП = ЧВП + Ам$

чи, припускаючи, що $Вир_{в/кр} = ВВП$ (виробництво усередині країни є ВВП), то з моделі загальної рівноваги випливає:

$ВВП = (П + Инв) + (Екс - Им) = А + ТС,$

де $А$ - **абсорбція** – витрати резидентів, включаючи уряд, на вітчизняні й іноземні товари і послуги

$А = П + Инв,$

$ТС$ - **торгове сальдо** – різниця вартісних обсягів експорту й імпорту

$ТС = Екс - Им.$

Валовий національний продукт – ВНП – ринкова вартість товарів і послуг, зроблених господарськими одиницями країни, незалежно від того, чи зроблені ці товари і послуги в географічних границях країни чи за її межами.

$ВНП = ВВП + \text{Чистий факторний дохід}$

$ВНП = ВВП + Д_{ч.ф}, \text{ або}$

$ВНП = (П + Инв) + (Екс - Им) + Д_{ч.ф} = А + ТС + Д_{ч.ф}$

Чистий факторний дохід – $Д_{ч.ф}$ - різниця доходів від використання факторів виробництва, що перебувають за кордоном, які є власністю резидентів даної країни, і виплат нерезидентам за використання належних їм факторів виробництва в даній країні.

Валовий національний розташовуваний дохід – ВНД – використовуваний на накопичення і споживання ВНП, що включає чисті трансферти з-за кордону.

$ВНД = ВНП + \text{Чистий трансферт}$

$ВНД = ВНП + Т_ч, \text{ або}$

$ВНД = (П + Инв) + (Екс - Им) + (Д_{ч.ф} + Т_ч) = А + ТС + Д_{ч.ф}$

Чисті трансферти - $T_{\text{ч}}$ – різниця між переказами робітників-мігрантів, які вважаються резидентами, з даної країни і в дану країну.

$$T_{\text{ч}} = \text{Потр}^{\text{пр}} - \text{Пвип}^{\text{р}}$$

Сальдо поточних операцій платіжного балансу – СAB - сума показників торгового балансу, чистого факторного доходу і чистих трансфертів.

$$\text{СAB} = \text{Екс} - \text{Ім} + \text{Д}_{\text{ч.ф}} + T_{\text{ч}} = \text{ТС} + \text{Д}_{\text{ч.ф}} + T_{\text{ч}}$$

Приклади вирішення задач

Задача 1. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти валовий національний продукт і сальдо поточних операцій платіжного балансу, якщо відомо (в млн.дол.): абсорбція – 245; національний дохід – 110; чисті трансферти – 75; експорт – 80; імпорт – 32; чистий факторний дохід – 54.

Розв`язок:

Торгівельне сальдо: $\text{ТС} = \text{Екс} - \text{Імп} = 80 - 32 = 48$ (млн.дол.)

Валовий національний продукт: $\text{ВНП} = \text{А} + \text{ТС} + \text{Д}_{\text{ч.ф.}} = 245 + 48 + 54 = 347$ (млн.дол.)

Сальдо поточних операцій платіжного балансу: $\text{СAB} = \text{ТС} + \text{Д}_{\text{ч.ф.}} + T_{\text{ч}} = 48 + 54 + 75 = 177$ (млн.дол.).

Відповідь: Валовий національний продукт - 347 млн.дол.

Сальдо поточних операцій платіжного балансу - 177 млн.дол.

Задача 2. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти величину непрямих податків і валовий національний продукт, якщо відомо (в млн.дол.): національний дохід – 155; амортизація основного капіталу – 32; чистий внутрішній продукт – 174; чистий факторний дохід – 120; торгівельне сальдо – 38.

Розв`язок:

Непрямі податки: $\text{Н}_{\text{п}} = \text{ЧВП} - \text{НД} = 174 - 155 = 19$ (млн.дол.)

Валовий внутрішній продукт: $\text{ВВП} = \text{ЧВП} + \text{Ам} = 174 + 32 = 206$ (млн.дол.)

Валовий національний продукт: $VNP = VBP + D_{ч.ф} = 206 + 120 = 326$ (млн.дол.).

Відповідь: Непрямі податки - 19 млн.дол.

Валовий національний продукт - 326 млн.дол.

Задачі для самостійного вирішення

Задача 1. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти валовий національний продукт і валовий внутрішній продукт, якщо відомо (в млн.дол.): абсорбція - 589; чистий факторний дохід - 48; чисті трансферти - 69; експорт - 136; імпорт - 58.

Задача 2. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти величину непрямих податків і валовий національний продукт, якщо відомо (в млн.дол.): національний дохід - 875; амортизація основного капіталу - 61; чистий внутрішній продукт - 1132; чистий факторний дохід - 231; торгівельне сальдо - 33.

Задача 3. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти валовий національний продукт і сальдо поточних операцій платіжного балансу, якщо відомо (в млн.дол.): абсорбція - 1120; національний дохід - 110; чисті трансферти - 960; експорт - 97; імпорт - 87; чистий факторний дохід - 62.

Задача 4. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти валовий внутрішній продукт і абсорбцію, якщо відомо (в млн.дол.): експорт - 980; споживання - 2100; непрямі податки - 45; чисті трансферти - 20; імпорт - 560.

Контрольні питання

1. Розкрити сутність міжнародних економічних відносин та
2. Перелічити фактори, що впливають на розвиток міжнародних економічних відносин.
3. Що таке світове господарство?
4. Розкрити сутність та особливості розрахунку макроекономічних

показників в системі національних рахівництв.

Література: [1, 5, 7, 13]

Практичне заняття 2.

Міжнародний поділ праці як об'єктивна основа міжнародних економічних відносин

Зміст заняття:

1. Поділ факторів виробництва та їх мобільність як передумова міжнародного поділу праці.
2. Передумови та фактори розвитку міжнародного поділу праці.
3. Основні напрямки розвитку міжнародної спеціалізації виробництва.
4. Сутність та види міжнародної виробничої кооперації.
5. Основні етапи інтернаціоналізації розвитку господарського життя.
6. Вплив глобалізації на національні економіки.

Методичні поради до проведення заняття

Проведення заняття слід розпочати з розгляду сутності понять «міжнародний поділ праці», «ресурси», «фактори виробництва». Важливим є формування у студентів розуміння міжнародного поділу праці як об'єктивної основи міжнародних економічних відносин. Готуючись до заняття, студенти повинні дослідити спеціалізацію обраних країн на певних видах товарів чи послуг. Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо ролі та значення міжнародного поділу праці у розвитку суспільства і економіки України. Важливо акцентувати увагу на зростанні ролі глобалізації та транс націоналізації в сучасному суспільстві.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Чистий факторний дохід – $D_{ч.ф}$ - різниця доходів від використання факторів виробництва, що перебувають за кордоном, які є власністю резидентів даної країни, і виплат нерезидентам за використання належних їм факторів виробництва в даній країні. Це:

- різниця доходів від інвестиційної діяльності (одержаний з-за кордону прибуток на прями і портфельні інвестиції та відсотки на депозит у закордонних банках) і витрат на виплату прибутку нерезидентам на вкладений в даній країні іноземний капітал і відсотків за вкладями нерезидентів в місцевих банках;
- різниця переказів у країну та з країни робітників-мігрантів, які вважаються резидентами своєї, а не зарубіжної країни;
- різниця сум ренти, отриманої за здану в оренду нерухомість за кордоном, що належить резидентам даної країни і ренти, виплаченої нерезидентам за нерухомість, що належить нерезидентам, але знаходиться в даній країні.

$$D_{ч.ф.} = (I_{отр} - I_{вип}) + (P_{отр}^p - P_{вип}^{np}) + (R_{отр} - R_{вип})$$

Чисті трансферти - $T_ч$ – різниця між переказами робітників-мігрантів, які вважаються резидентами, з даної країни і в дану країну.

$$T_ч = P_{отр}^{np} - P_{вип}^p$$

Приклади вирішення задач

Задача 1. За даними національних рахунків Іспанії 2006 року, визначити величину чистих трансфертів та чистого факторного доходу, якщо відомо наступні показники, млн. дол.:

перекази за кордон іспанців і іноземних робітників, що живуть в Іспанії більше 1 року	18,7
перекази за кордон іноземних робітників, що живуть в Іспанії менше 1 року	12,1
платежі іспанців-мігрантів, що живуть за кордоном менше 1 року	10,1
отримані платежі іспанців-мігрантів, що живуть за кордоном більше 1 року	9,7
витрати на виплату прибутку нерезидентам на вкладений в Іспанії іноземний капітал	6,3
одержані з-за кордону прибуток, а також прями та портфельні інвестиції	12,7

рента, виплачена нерезидентам за нерухомість, що належить нерезидентам, але знаходиться в Іспанії	3,2
рента, отримана за здану в оренду нерухомість за кордоном, але належить резидентам Іспанії	5,1

Розв'язок:

Чистий факторний дохід: $(10,1 - 12,1) + (12,7 - 6,3) + (7,1 - 3,2) = 8,3$
(млн.дол.)

Чисті трансферти: $9,7 - 18,7 = -9$ (млн.дол.)

Відповідь: Чистий факторний дохід – 8,3 млн.дол.

Чисті трансферти - (-9) млн.дол.

Задачі для самостійного вирішення

Задача 1. За даними національних рахунків Португалії 1999 року визначити величину чистих трансфертів та чистого факторного доходу, якщо відомо наступні показники, млн. дол.:

перекази за кордон португальців і іноземних робітників, що живуть в Португалії більше 1 року	17,2
перекази за кордон іноземних робітників, що живуть в Португалії менше 1 року	11,9
платежі португальців-мігрантів, що живуть за кордоном менше 1 року	10,0
отримані платежі португальців-мігрантів, що живуть за кордоном більше 1 року	6,8
витрати на виплату прибутку нерезидентам на вкладений в Португалії іноземний капітал	5,5
одержані з-за кордону прибутки, а також прямі та портфельні інвестиції	12,1
рента, виплачена нерезидентам за нерухомість, що належить нерезидентам, але знаходиться в Португалії	3,0
рента, отримана за здану в оренду нерухомість за кордоном, але належить резидентам Португалії	4,9

Контрольні питання

1. Розкрити сутність факторів виробництва і класифікувати їх.
2. Розкрити сутність міжнародного поділу праці та його роль у розвитку міжнародних економічних відносин.

3. Охарактеризувати передумови та фактори розвитку міжнародного поділу праці.
4. Назвати основні напрямки розвитку міжнародної спеціалізації виробництва.
5. Розкрити сутність та види міжнародної виробничої кооперації.

Література: [5, 7, 11, 13]

Практичне заняття 3.

Структура міжнародних економічних відносин. Роль та місце розвинутих країн в світовому господарстві

Зміст заняття:

1. Типологізація країн - суб'єктів світового господарства.
2. Регіональний принцип групування і головні регіональні групи країн світу.
3. Місце окремих угруповань країн у світовому господарстві.
4. Загальна характеристика розвинутих країн світу.
5. Особливості виробничої та невиробничої сфер розвинутих країн.

Методичні поради до проведення заняття

Студенти мають оволодіти класифікацією країн світу за різними ознаками. Важливим є розгляд суті різних підходів до поділу країн на розвинуті, країни, що розвиваються та країни із перехідною економікою. Обов'язковим є розгляд регіональних особливостей розвитку розвинутих країн світу. Готуючись до заняття, студенти повинні дослідити тенденції розвитку країн групи G20, а на занятті – чітко висвітлити особливості економічної ситуації в даних країнах.

Контрольні питання:

1. Які показники визначають рівень економічного розвитку країни?
2. Охарактеризувати типи країн за рівнем соціально-економічного розвитку.

3. Охарактеризувати соціально-економічні моделі розвинених країн.
4. Які відмінності між розвиненими і країнами, що розвиваються?

Література: [1, 2, 5, 9, 10].

Практичне заняття 4.

Особливості економіки країн, що розвиваються та країн із перехідною економікою

Зміст заняття:

1. Загальні ознаки та місце у світовій економіці країн, що розвиваються.
2. Сутність та орієнтири розвитку нових індустріальних країн.
3. Сутність вихідних умов та стратегічних напрямів розвитку країн із перехідною економікою.
4. Моделі розвитку країн із перехідною економікою.

Методичні поради до проведення заняття:

Під час проведення практичного заняття рекомендується розглянути особливості країн, що розвиваються за допомогою порівняльного методу з метою виявлення особливостей розвитку країн даної групи. Слід дослідити специфіку нових індустріальних країн, їх історичне минуле та стратегічні напрями розвитку. Особливу увагу слід приділити країнам із перехідною економікою, виявити їх спільні та відмінні риси з іншими групами країн. Також слід розглянути стратегічні напрями розвитку країн із перехідною економікою. Необхідно зрозуміти та засвоїти поняття «шокова терапія» та особливості країн, в яких вона відбулася.

Контрольні питання

1. Вказати стратегічні напрями та причини відсталості країн, що розвиваються.

2. Проаналізувати особливості розвитку нових індустріальних країн.
3. Навести типологію нових індустріальних країн.
4. Охарактеризувати концепції та напрямки системних реформ країн із перехідною економікою.

Література: [2, 5, 8, 14]

Практичне заняття 5.

Еволюційні підходи до формування міжнародних економічних відносин

Зміст заняття:

1. Міжнародні торговельні відносини держав стародавнього світу.
2. Міжнародні економічні відносини епохи Середньовіччя.
3. Доколоніальний період розвитку міжнародної торгівлі.
4. Епоха Великих географічних відкриттів та їх вплив на розвиток міжнародних економічних відносин.
5. Зовнішня торгівля періоду первісного нагромадження капіталу.
6. Новий (неоколоніальний) період розвитку всесвітніх економічних зв'язків.
7. Світогосподарські зв'язки в найновіший період.

Методичні поради до проведення заняття

Проведення заняття слід розпочати з розгляду особливостей міжнародних торговельних зв'язків стародавнього світу. Потім рекомендується розглянути різновиди міжнародних відносин Середньовіччя. У рамках заняття слід дослідити сутність доколоніального періоду розвитку світогосподарських зв'язків, а також особливості здійснення та вплив на міжнародні економічні зв'язки Великих географічних відкриттів. Особливої уваги заслуговує дослідження зовнішньої торгівлі та інших форм міжнародних економічних відносин в період первісного нагромадження капіталу. В межах заняття бажано зробити порівняльну

характеристику неколоніального та найновішого періоду розвитку світової економіки.

Контрольні питання

1. Висвітлити сутність міжнародних торговельних зв'язків держав стародавнього світу.
2. В чому особливість економічних відносин епохи феодалізму?
3. Охарактеризувати сутність епохи Великих географічних відкриттів та їх вплив на розвиток міжнародних економічних відносин.
4. Вказати переваги і обмеження зовнішньої торгівлі періоду первісного нагромадження капіталу.
5. Висвітлити особливості нового періоду розвитку економічних зв'язків.
6. В чому особливість світогосподарських зв'язків в найновіший період?

Література: [1, 2, 5, 11].

Практичне заняття 6.

Міжнародна економічна інтеграція

Зміст заняття

1. Сутність, цілі і значення міжнародної економічної інтеграції.
2. Головні учасники й організатори процесу економічної інтеграції, його сучасні особливості.
3. Передумови і фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції.
4. Форми економічної інтеграції.
5. Економічні ефекти інтеграції.

Методичні поради до проведення заняття

Під час вивчення цієї теми особливий наголос бажано зробити на зростаючій ролі інтеграційних процесів в системі міжнародних економічних відносин. Особливої уваги заслуговує розгляд цілей здійснення інтеграції для

різних типів країн. Рекомендується розглянути основних суб'єктів, основи процесу інтеграції.

У рамках розгляду цієї теми рекомендується розглянути фактори та передумови світових інтеграційних процесів. Обов'язковим є розгляд форм інтеграції, а також участь України у деяких інтеграційних угрупованнях. Бажано на прикладі конкретних інтеграційних об'єднань дослідити ефекти, які мають країни від процесів інтеграції.

Контрольні питання

1. У чому полягає сутність міжнародної економічної інтеграції?
2. Розкрити сутність і головні передумови міжнародної економічної інтеграції.
3. Охарактеризувати основні форми міжнародної економічної інтеграції.
4. Які переваги має країна від участі в процесі інтеграції?
5. Які негативні риси може мати процес інтеграції для різних країн?

Література: [2, 5, 8, 14].

Практичне заняття 7.

Регіональні аспекти інтеграційних процесів країн світу

Зміст заняття:

1. Регіональні інтеграційні об'єднання економічно розвинених країн.
2. Особливості Європейських інтеграційних процесів.
3. Інтеграційні процеси в Північній та Південній Америці.
4. Особливості регіональної інтеграції країн Азії.
5. Основні економічні угруповання країн Африки.
6. Інтеграційні процеси в економіці країн, що розвиваються.

Методичні поради до проведення заняття

Починаючи практичне заняття потрібно закріпити теоретичні знання щодо міжнародної економічної інтеграції та розглянути практичні ситуації здійснення економічної інтеграції. Слід розглянути об'єктивні передумови, політичні й економічні цілі, основні етапи розвитку західноєвропейської економічної інтеграції. Важливим є розгляд США у світових інтеграційних процесах. Слід чітко усвідомити особливості регіональної інтеграції країн Азії. Слід обов'язково дослідити основні економічні угруповання країн Африки. Особливий наголос слід зробити на інтеграційних процесах в країнах із перехідною економікою, до яких відноситься і Україна.

Контрольні питання

1. Проаналізувати регіональні інтеграційні об'єднання економічно розвинених країн.
2. Охарактеризувати Європейські інтеграційні процеси.
3. Проаналізувати інтеграційні процеси в Північній та Південній Америці.
4. Дослідити особливості регіональної інтеграції країн Азії.
5. Охарактеризувати основні економічні угруповання країн Африки.
6. Проаналізувати інтеграційні процеси в економіці країн, що розвиваються.

Література: [2, 3, 5, 8, 12].

Практичне заняття 8.

Міжнародна торгівля як провідна форма міжнародних економічних відносин

Зміст заняття:

1. Особливості зростання ролі міжнародної торгівлі на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Основні теорії міжнародної торгівлі.
3. Загальна характеристика факторів зростання міжнародного товарообігу.

4. Регіональну структуру (географічний розподіл) міжнародної торгівлі.
5. Структуру світового товарообігу.
6. Система показників розвитку міжнародної торгівлі.

Методичні поради до проведення заняття

Розпочинаючи практичне заняття, потрібно розглянути сутність міжнародної торгівлі як найбільш вагомої, і в той же час найдавнішої, форми прояву міжнародних економічних відносин. Слід розглянути основні теорії міжнародної торгівлі, виявити схожі та відмінні риси цих теорій. Важливим є розгляд факторів, котрі спричинюють активізацію торгівельних відносин між країнами. Студентам слід проаналізувати регіональну структуру експорту та імпорту, а також товарну структуру міжнародної торгівлі. Слід обов'язково дослідити систему показників розвитку торгівлі, здобути практичні навички розв'язку задач. Бажаним є аналіз товарної та географічної структури міжнародної торгівлі України.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ

Показники обсягу міжнародної торгівлі (МТ)

- експорт - вивіз товару з країни;
- імпорт - ввіз товару в країну;
- торговий оборот (ТО) – сукупний обсяг експорту й імпорту за визначений період часу;
- фізичний обсяг МТ – оцінка обсягу експорту-імпорту за визначений період часу в постійних цінах;
- генеральна торгівля – вартість ТО і транзитних товарів;
- спеціальна торгівля – чистий ТО;
- реекспорт – вивіз раніше завезеного товару, без його переробки;
- реімпорт – увіз раніше вивезених товарів без переробки.

Показники за критерієм структури міжнародної торгівлі

- товарної (структура експорту й імпорту по товарних позиціях)

- географічної (структура експорту й імпорту по групах країн і регіонам)
- інституціональний (структура експорту й імпорту по суб'єктах і методам товарного обміну)

Показники динаміки міжнародної торгівлі

- темп росту експорту: $Tre=(Ezr/Ebr)*100\%$,
- де Ezr- обсяг експорту в звітному році, Eбр- обсяг експорту в базисному році;
- темп росту імпорту: $Tri=(Izr/Ibr)*100\%$,
- де Izr- обсяг імпорту в звітному році, Iбр- обсяг імпорту в базисному році;
- темп росту ТО: $Trto=(TOzr/TObr)*100\%$,
- де TOзр- обсяг ТЕ в звітному році, TOбр- обсяг ТЕ в базисному році;
- темп приросту експорту: $Tpre=(Trezr/Trebr)*100\%$,
- де Treзр- темп росту експорту в звітному році, Treбр- темп росту експорту в базисному році;
- темп приросту імпорту: $Tpri=(Trizr/Tribr)*100\%$,
- де Trizr- темп росту імпорту в звітному році, Tribr- темп росту імпорту в базисному році;
- темп приросту ТО: $Trpto=(Trtozr/Trtobr)*100\%$,
- де Trтозр- темп росту ТЕ в звітному році, Trтобр- темп росту ТО в базисному році.

Показники результативності міжнародної торгівлі

- торгове сальдо - різниця між вартісним обсягом експорту й імпорту товарів окремої країни за рік;
- сальдо балансу послуг - різниця між вартістю послуг, які надає країна, і вартістю послуг, які вона імпортує;
- сальдо некомерційних операцій - різниця між доходами від інвестицій, грошових переказів, внесків, переміщення коштів у спадщину, при рішенні сімейних проблем;
- сальдо балансу поточних операцій – це сума торгового сальдо, балансу послуг і некомерційних операцій;

- експорт на душу населення - вартісний обсяг експорту за рік, ділений на кількість населення в даній країні;
- імпорт на душу населення - вартісний обсяг імпорту за рік, ділений на кількість населення в даній країні;
- торговий оборот на душу населення - вартісний обсяг ТО за рік, ділений на кількість населення в даній країні;
- експортна квота - відношення вартісного обсягу експорту до ВВП
  - $E_{кв} = E_{зр}/ВВП * 100\%$;
- імпортна квота - відношення вартісного обсягу імпорту до ВВП
  - $I_{кв} = I_{зр}/ВВП * 100\%$;
- квота ТО - відношення вартісного обсягу ТО до ВВП
  - $T_{кв} = T_{зр}/ВВП * 100\%$.

Задачі для самостійного вирішення

Застосувавши формули основних показників міжнародної торгівлі, знайти відсутні дані:

<i>Показники</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Експорт	118,13	105,95	100,64		101,27
Імпорт			54,68	52,13	
Торговий оборот	178,87			149,82	
Торгове сальдо		3,12			0,27
ВВП		386,93			402,64
Експортна квота	0,31		0,25		
Імпортна квота				0,13	
Темп росту експорту					
Темп приросту експорту					

Література: [1, 2, 3, 5, 12, 13]

Контрольні питання

1. Що таке зовнішня та міжнародна торгівля? Яка різниця між ними?
2. Розкрити сутність політики вільної торгівлі та протекціоністської торгівельної політики.
3. Визначити види зовнішньоторговельної політики.

4. Проаналізувати діяльність міжнародних організацій, що регулюють міжнародну торгівлю.

Практичне заняття 9.

Регулювання міжнародної торгівлі

Зміст заняття

1. Сутність і особливості тарифних методів державного регулювання зовнішньоторговельних відносин.
2. Сутність і особливості нетарифних методів державного регулювання зовнішньоторговельних відносин.
3. Види зовнішньоторговельної політики.
4. Діяльність міжнародних організацій, що регулюють міжнародну торгівлю.

Методичні поради до проведення заняття

У рамках розгляду даної теми студентам слід дослідити сутність, механізми та різновиди державного регулювання міжнародної торгівлі. Бажано реалізувати порівняльний аналіз державного регулювання зовнішньоторгівельних відносин розвинутих країн, країн, що розвиваються та країн із перехідною економікою.

Слід розглянути також технічні особливості реалізації політики протекціонізму та ліберальної торгівельної політики. Слід розглянути такі методи державного регулювання міжнародної торгівлі як ембарго, демпінг, ліцензування, квотування, субсидування, державні закупівлі, добровільне обмеження експорту. Цікавим для студентів може бути досвід використання різних інструментів державного регулювання міжнародної торгівлі України в періоди рецесії та зростання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ

ЕФЕКТИВНИЙ РІВЕНЬ МИТНОГО ЗАХИСТУ

Якщо врахувати, що тарифні ставки у всіх країнах диференційовані в залежності від того, які товари імпортуються, то особливого значення набуває визначення не *номінального* рівня тарифного захисту, а *ефективного*, тобто дійсного.

Ефективна ставка тарифу – реальний рівень митного обкладання кінцевих імпортованих товарів, обчислений з обліком мит, що накладаються на імпорт проміжних товарів.

$$T_e = \frac{T_n - \alpha \cdot T_{im}}{1 - \alpha}, \text{ де}$$

T_e – ефективний рівень митного захисту;

T_n – номінальна ставка тарифу на кінцеву продукцію;

T_{im} – номінальна ставка тарифу на імпортовані частини і компоненти.

α – частка вартості імпортованих компонентів у вартості кінцевого продукту.

Причому,

- якщо у виробництві кінцевої продукції не використовуються імпортовані компоненти ($\alpha=0$), ефективний рівень митного захисту дорівнює номінальному ($T_e=T_n$);
- якщо ставка митного тарифу на кінцеву продукцію і на імпортовані компоненти однакова ($T_n=T_{im}$), то ефективний рівень митного захисту знову таки дорівнює номінальному ($T_e=T_n$);
- ставка ефективного рівня митного тарифу (T_e) зростає в міру збільшення частки імпортованих компонентів у кінцевій продукції (збільшення коэф. α);
- ставка ефективного рівня митного тарифу (T_e) падає в міру росту тарифу на імпортовані компоненти (T_{im}), вірно і протилежно;
- номінальна ставка тарифу може бути тільки позитивною, ефективна ставка може бути як позитивною, так і негативною у випадку, якщо тариф на імпортовані компоненти значно перевершує тариф на кінцеву продукцію.

ІНДЕКСНІ ПОКАЗНИКИ ПРИ ОЦІНЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Індексом називають відносний показник, який характеризує зміну величини якого-небудь явища (простого чи складного, що складається з порівнянних чи непорівнянних елементів) у часі чи просторі в порівнянні з будь-яким еталоном (нормативом, планом, прогнозом і т.д.).

Основним елементом індексного відношення є індексуєма величина.

Індексуєма величина – значення ознаки статистичної сукупності, зміна якої є об'єктом вивчення.

Оскільки об'єкти вивчення індексів дуже різноманітні, то вони широко застосовуються в практиці аналізу міжнародної торгівлі. Так, наприклад, у якості індексуємих величин можуть аналізуватися наступні показники:

Бюджетна ефективність – це співвідношення між валютним виторгом за експортну продукцію (BE) і вартістю продукції у внутрішніх цінах (CE):

$$EB = BE / CE.$$

Економічна ефективність – це відношення вартості експортної продукції у внутрішніх цінах до витрат на її виробництво:

$$EE = CE / ZE.$$

Коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортну продукцію - це відношення валютного виторгу за реалізовану експортну продукцію до величини середніх залишків оборотних коштів для виробництва експортної продукції:

$$DO_{(базис, звіт)} = BE / ЗСЕ.$$

Оборотність коштів, вкладених в експорт – це відношення значення внутрішньої вартості експортної продукції до величини середніх залишків оборотних коштів для виробництва експортної продукції:

$$n = CE / ЗСЕ.$$

Приклади вирішення задач

Дані про показники експортних операцій країни представлені в наступній таблиці

Показники	Умовні позначення	Базисний рік	Звітний рік
Валютний виторг за реалізовану експортну продукцію, млрд.грн.	BE	28,6	31,4
Внутрішня вартість експортної продукції, млрд.грн.	CE	26,4	29,9
Середні залишки оборотних коштів для виробництва експортної продукції, млрд.грн.	ЗСЕ	2,4	2,7

Необхідно обчислити:

- 1) коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортну продукцію;
- 2) бюджетну ефективність експорту;
- 3) оборотність коштів, вкладених в експорт.

Рішення

- 1) Коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортну продукцію:

$$DO_{(базис,звіт)} = BE/ЗСЕ, I_{від} = K_{звіт}/K_{баз}$$

$$K_{баз} = 28,6/2,4 = 11,9 \text{ грн. на 1 грн.}; K_{звіт} = 31,4/2,7 = 11,6 \text{ грн. на 1 грн.},$$

$I_R = 11,6/11,9 = 0,977$ чи 97,7, тобто віддача коштів, вкладених в експортну продукцію країни скоротилася на 2.3%.

- 2) Бюджетна ефективність експорту:

$$EB = BE/CE;$$

$$EB_0 = 28,6/26,4 = 1,083, EB_1 = 31,4/29,9 = 1,050 \text{ грн. на 1 грн.}$$

$$I_e = EB_1/EB_0 = 1,050/1,083 = 0,9697 \text{ чи } 97\%, \text{ тобто знизилася на } 3\%.$$

- 3) Число оборотів коштів, вкладених в експорт:

$$n = CE/ЗСЕ,$$

$$n_0 = 26,4/2,4 = 11,0 \text{ про.}, n_1 = 29,9/2,7 = 11,07 \text{ про.}$$

$I_n = n_1/n_0 = 11,7/11 = 1,0067$ чи 100,7%, тобто оборотність коштів, вкладених в експортну продукцію, підвищилася на 0,7%.

Задачі для самостійного вирішення

Задача 1. Ставка імпортного тарифу на телевізори складає 30%, на електронно-променевої трубки для телевізорів – 60%. Розрахувати ефективний рівень митного захисту, якщо вартість трубки складає 40%, 50% і 60% від вартості телевізора. Зробіть висновки.

Задача 2. Маються наступні дані про показники експортних операцій країни:

<i>Показники</i>	<i>Базисний рік</i>	<i>Звітний рік</i>
Валютний виторг за реалізовану експортну продукцію (млрд грн)	118,6	121,4
Внутрішня вартість експортної продукції (млрд грн)	96,4	109,9
Витрати на виробництво експортної продукції (млрд грн)	56,6	57,4
Середні залишки оборотних коштів для виробництва експортної продукції (млрд грн)	22,4	19,7

Використовуючи індексні показники в оцінці ефективності зовнішньої торгівлі визначити: а) повну ефективність експорту; б) бюджетну ефективність експорту; в) оборотність коштів, вкладених в експорт. Зробіть висновки.

Контрольні питання

1. Охарактеризувати сутність і особливості тарифних методів державного регулювання зовнішньоторговельних відносин.
2. Охарактеризувати сутність і особливості нетарифних методів державного регулювання зовнішньоторговельних відносин.
3. Яку роль відіграє мито у міжнародній торгівлі?
4. У чому полягають функції імпортного та експортного тарифів?
5. Яку роль виконують правила Incoterms 2010?

Література: [1, 2, 3, 5, 12, 13].

Практичне заняття 10.

Міжнародні валютно-фінансові відносини

Зміст заняття:

1. Сутність, елементи та закономірності функціонування світової валютно-фінансової системи.
2. Передумови розвитку міжнародних валютно-фінансових відносин.
3. Функції валютної системи, рівні функціонування та їх взаємодія.
4. Валютний курс та фактори його формування.

5. Режими валютних курсів.
6. Поняття «конвертованості валюти».
7. Аналіз світового валютного ринку.

Методичні поради до проведення заняття

У рамках розгляду даної теми студентам слід дослідити сутність, механізми та закономірності функціонування міжнародної валютно-фінансової системи. Особливої уваги потребує розгляд функцій валютної системи та рівнів її функціонування. Цікавим досвідом для студентів може стати вивчення досвіду України та зарубіжних країн у сфері проведення валютно-фінансової політики.

Студентам слід підготувати інформацію про практику регулювання валютного курсу в різних країнах світу в умовах рецесії та економічного зростання.

Контрольні питання

1. У чому полягає сутність міжнародних валютно-фінансових відносин та які передумови їх розвитку?
2. Що таке валютний курс та які існують його види?
3. В чому полягає сутність валютного котирування?
4. Охарактеризувати принципи та основні напрями розвитку валютних ринків.
5. Дати визначення понять: угода «спот», форвардна та ф'ючерсна угода, опціон, операція «своп».

Література: [3, 4, 5, 6, 13].

Практичне заняття 11.

Еволюція міжнародної валютно-фінансової системи

Зміст заняття

1. Паризька система золотомонетного стандарту.
2. Генуезька система золотодевізного стандарту.

3. Бреттон-Вудська валютна систему.
4. Кінгстонська (Ямайська) валютна система.
5. Розвиток регіональних валютних угруповань.
6. Особливості розвитку світової валютної системи на сучасному етапі.

Методичні поради до проведення заняття

Важливим є формування у студентів розуміння структури валютної системи і основних етапів її розвитку. Готуючись до заняття, студенти повинні дослідити історію формування світової валютної системи, визначити основні чинники, що сприяли її розвитку.

Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо ролі та значення валютної системи у розвитку суспільства і економіки України. Важливо зацентувати увагу на основних сучасних тенденціях у розвитку світових валютних відносин, стримуючих факторах, проблемах і перспективах.

Контрольні питання

1. Розкрити особливості Паризької, Генуезької, Бреттон-Вудської та Ямайської валютних систем.

Література: [3, 4, 5, 6, 13].

Практичне заняття 12.

Міжнародна трудова міграція

Зміст заняття

1. Суть, причини та сучасні ознаки міжнародної трудової міграції.
2. Форми і головні напрями сучасних міграційних потоків.
3. Державний і міжнародний рівні регулювання міграції робочої сили.
4. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн світу.
5. Проблеми міжнародної трудової міграції і ринку робочої сили в Україні.

Методичні поради до проведення заняття

У рамках цього практичного заняття слід розглянути сутність міжнародної міграції робочої сили, дослідити основні форми міжнародної трудової міграції. Особливої уваги потребує аналіз державного регулювання міграційних потоків в країна-експортерах та країнах-імпортерах робочої сили.

Студентам обов'язково слід розглянути вплив трудових мігрантів на стан державних фінансів. Уваги заслуговує розгляд особливостей основних світових регіонів міграції та місце України серед них.

Контрольні питання

1. Що являє собою міжнародна міграція робочої сили, які існують її види?
2. Які основні причини існування міжнародної трудової міграції?
3. Вказати позитивні та негативні сторони від участі країн в процесах трудової міграції.
4. Як впливає міжнародна міграція робочої сили на державні фінанси?
5. Охарактеризувати методи та рівні державного регулювання міграції робочої сили.
6. Пояснити регіональні особливості міжнародної трудової міграції.

Література: [2, 6, 9, 10, 11].

Практичне заняття 13.

Залікове заняття.

IV. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є обов'язковою для формування глибоких знань з дисципліни і набуття практичних навичок з оволодіння навиками використовувати статистичні матеріали, іншу інформацію, що ілюструє закономірності розвитку світогосподарських зв'язків, процес входження України до міжнародної економіки. Самостійна робота містить такі складові: вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять з опрацюванням обов'язкових і додаткових наукових літературних джерел, виконання індивідуальних завдань.

IV.1. Питання і завдання для самостійного опрацювання тем дисципліни

Тема 1. Світове господарство та особливості його розвитку

1. Охарактеризуйте основних суб'єктів міжнародних економічних відносин.
2. Дослідіть спеціалізацію розвинутих країн на високотехнологічних товарах.
3. Розрахуйте, використовуючи систему національних рахівниць, основні макроекономічні показники України.

Тема 2. Структура світової економіки

1. Поясніть соціально-економічний принцип систематизації країн світ.
2. Охарактеризуйте проблему ліквідації економічної відсталості і неоколоніальної залежності країн, що розвиваються.
3. Проаналізуйте сучасний розвиток нових індустріальних країн.
4. Проаналізуйте основні макроекономічні показники розвинутих країн.

Тема 3. Еволюція міжнародних економічних відносин

1. Охарактеризуйте типи зовнішньо-торгівельних відносин Стародавнього Риму та Греції.
2. Поясніть як природно-географічне середовище впливає на розвиток міжнародних економічних відносин.

3. Поясніть як змінились міжнародні економічні зв'язки у найновіший період з розпадом соціалістичної системи.

Тема 4. Міжнародна економічна інтеграція

1. Розкрийте зміст різних теоретичних поглядів на розвиток економічної інтеграції.
2. Розкрийте сутність критеріїв Світового банку для оцінки інтеграційного угруповання та відповідності його інтересам міжнародної економіки.
3. Які фактори сприяли появі ЕС (політичні та економічні передумови).
4. Особливості та ефективність регіонального співробітництва України.

Тема 5. Торгівля товарами та послугами у міжнародних економічних відносинах

1. Поясніть сутність стандартної моделі міжнародної торгівлі на базі теорії взаємного попиту.
2. Поясніть, що являє собою загальна міжнародна рівновага?
3. Як впливає економічний ріст на міжнародну торгівлю окремих країн.
4. Що спільного і яка різниця в діяльності з регулювання міжнародних торговельних відносин у таких міжнародних організаціях, як ГАТТ/СОТ, ЮНКТАД, МТЦ, ЮНКТАД/ГАТТ і МТП?

Тема 6. Міжнародні валютно-фінансові відносини

1. Проаналізуйте специфіку формування Європейської валютної системи, передумови її виникнення.
2. Охарактеризуйте міжнародні організації з регулювання валютно-кредитних відносин.
3. Дослідіть особливості становлення та функціонування національної валютної системи України.
4. Охарактеризуйте сучасну систему регулювання валютного ринку України.

Тема 7. Міжнародна трудова міграція на світовому ринку праці

1. Дослідіть взаємозалежність кількості іммігрантів в країну та зміну заробітної плати.
2. Проаналізуйте практику регулювання кількості трудових мігрантів на прикладі європейських країн.
3. Вкажіть проблеми, втрати та здобутки України від участі в процесі міжнародної міграції робочої сили.

IV.2. Тестові завдання і задачі для самостійної перевірки знань

1. Міжнародна економічна інтеграція – це:

A) процес економічної взаємодії країн, що приводить до зближення господарських механізмів, що приймає форму міждержавних угод і регульований міждержавними органами

B) суспільно-територіальний поділ праці між країнами зі сталою концентрацією виробництва певної продукції

C) спеціалізація окремих країн на виробництві певних товарів та послуг і товарному обміні цими продуктами на світових ринках

D) економічний процес об'єднання національних економік багатьох країн в єдиний світовий простір

2. Для країни-експортера робочої сили характерні такі позитивні риси:

A) сприяє зменшенню безробіття, зменшуються витрати на соціальні потреби населення

B) відтік кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового та культурного рівня

C) скорочення чисельності населення, масовий відплив інтелектуальних кадрів

D) економія витрат на освітню сферу

3. Вартість якого фактору виробництва виражається в ренті:

- A) капітал
- B) земля
- C) праця
- D) технології

4. Яку із країн Азії не відносять до групи країн, що розвиваються ?

- A) Малайзія
- B) Тайланд
- C) Оман
- D) Індія

5. Факторний дохід – це:

- A) різниця між переказами робочих-мігрантів, які рахуються резидентами, із даної країни і до неї
- B) ринкова вартість товарів та послуг, створених в географічних межах держави
- C) сума показників торгівельного балансу, чистого факторного доходу та чистих трансфертів
- D) чистий факторний дохід, що враховує перекази робочих-мігрантів, як резидентів, так і нерезидентів країни, в якій вони працюють

6. Індивідуальна квота - це:

- A) максимальний обсяг певної категорії товарів, які дозволено імпортувати з території країни протягом встановленого терміну, визначається у натуральних чи вартісних одиницях
- B) квота, яка встановлюється на товар з визначенням конкретної країни, куди товар може експортуватися, або з якої він може імпортуватися
- C) дозвіл на введення або виведення того чи іншого товару протягом року без обмежень кількості угод

D) квота, що вводиться державою для захисту вітчизняних товаровиробників, для регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку, а також як відповідь на дискримінаційну торговельну політику інших країн

7. Яка країна має централізовано керовану економіку?

- A) Лаос
- B) Португалія
- C) Латвія
- D) Бразилія

8. Виділяють такі рівні регулювання міжнародної міграції робочої сили:

- A) національний та регіональний
- B) державний та приватний
- C) національний, міжнародний та інтеграційний
- D) на рівні міністерств та міжнародних організацій

9. Оберіть варіант, котрий найбільш точно характеризує таку форму економічної інтеграції як економічний союз:

A) гармонізація внутрішньої та зовнішньої економічної політики, тобто проводиться єдина сільськогосподарська політика, погоджена з промисловою, енергетичною, транспортною, соціальною, науково-технічною політикою, створюються міждержавні органи

B) зона дії пільгового торгового режиму для країн-учасниць за рахунок усунення внутрішніх тарифів при їх збереженні в торгівлі з третіми країнами

C) угода декількох країн, яка передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу по відношенню до третіх країн

D) повне усунення перешкод для переміщень не тільки товарів і послуг, але і капіталу з робочою силою між країнами-учасницями

10. В якому році засновано Європейську асоціацію вільної торгівлі?

- A) 2005
- B) 1898
- C) 1995
- D) 1960

11. Валютний режим – це:

- A) сукупність форм і методів, що використовуються при встановленні валютного курсу, тобто, режим встановлення курсу обміну валют
- B) заходи, що спрямовуються на обмеження експорту капіталу та стимулювання його припливу
- C) сукупність форм і методів організації грошових потоків як в іноземній валюті, так і в національній при проведенні зовнішньоекономічних операцій
- D) заходи, що спрямовуються на скорочення внутрішнього попиту та обмеження бюджетних витрат переважно на цивільні цілі, замороження цін і заробітної плати

12. Система національних рахунків – це:

- A) облікові символи, які використовується для запису і узагальнення збільшення або зменшення певного виду доходів, витрат, активів, зобов'язання та власного капіталу країни
- B) сукупність міжнародно визнаних правил обліку міжнародної діяльності, в яких відображаються всі необхідні макроекономічні зв'язки, включаючи взаємодію національної та міжнародної економіки
- C) взаємозв'язок між бухгалтерськими рахунками внаслідок відображення на них господарських операцій
- D) спосіб узагальнення за економічно однорідними групами і поточного обліку результатів діяльності підприємств в певній країні

13. Провести порівняльний аналіз економічного розвитку Франції і Великобританії за період 2000-2010 рр., використовуючи періодичну і навчальну літературу.

14. Використовуючи методику розрахунку показників системи національних рахунків, знайти чистий факторний дохід і валовий національний дохід, якщо відомо:

<i>Дано</i> (млн.дол.):		<i>Знайти:</i>
Абсорбція	54	Чистий факторний дохід- ?
Валовий національний продукт	342	Валовий національний дохід - ?
Чисті трансферти	15	
Торговий оборот	172	
Торгове сальдо	28	

15. Застосувавши формули основних показників міжнародної торгівлі, знайти відсутні дані:

<i>Показники</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Експорт		34,20	40,11	38,93	
Імпорт				4026	39,73
Торговий оборот	148,42	76,03			79,94
Торгове сальдо			-4,21		
ВВП			151,24		
Експортна квота	0,20	0,23		0,25	
Імпортна квота					0,26
Квота ТО	0,49				
Темп росту експорту					
Темп приросту експорту					

V. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

V.1 Поточний контроль знань студентів

Поточний контроль знань студентів протягом вивчення дисципліни

включає:

- 1) відповіді на практичних заняттях;
- 2) модульну контрольну роботу;

Відповіді на практичних заняттях. Під час проведення практичних занять студенти відповідають на поставлені запитання викладача, виконують задачі та ситуаційні вправи.

Модульна контрольна робота. Метою модульної контрольної роботи є виявлення рівня засвоєних студентом знань. Мета модульної контрольної роботи – виявити рівень знань студентів за опрацьованими темами. Тривалість контрольної роботи становить одну академічну годину.

V.2 Підсумковий контроль знань студентів

Семестрову атестацію студента проводять за результатами підсумкового значення рейтингу з дисципліни. Рейтингова оцінка (RD), семестрова атестація з якого передбачена у вигляді іспиту, формується як сума всіх рейтингових балів і складає 100 балів.

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за:

- ✓ написання модульної контрольної роботи;
- ✓ експрес-контрольні роботи на практичних заняттях;
- ✓ відповіді на практичних заняттях;
- ✓ відповіді на заліку.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

1) Модульна контрольна робота:

- питання розкриті повністю, вдало приведені приклади – 20 балів;
- питання розкриті повністю – 17 балів;
- питання розкриті стисло – 11-14 бали;
- відповіді короткі, допущено 1 - 2 помилки – 8-10 бали;
- відповіді неповні, розкрито не всі питання – 5-7 бали;
- робота не зарахована – 0 балів.

2) Експрес-контрольна робота на практичних заняттях (максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $5 \text{ балів} \times 4 = 20 \text{ балів}$):

- питання розкриті повністю – 4-5 балів;
- питання розкриті стисло – 3-4 бали;
- відповіді неповні, розкрито не всі питання – 3-2 бали;
- робота не зарахована – 0 балів.

3) Робота на практичних заняттях (максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $5 \text{ балів} \times 4 = 20 \text{ балів}$):

- активна участь у розв'язанні задач, вільне володіння матеріалом – 3-5 бали;
- обґрунтоване розкриття проблеми – 2 бал;
- відповідь неповна, розкрито не всі питання – 1 бал;
- пасивна робота – 0 балів.

4) Залік (передбачено 4 теоретичних питання, практичне завдання):

- повна відповідь на теоретичне питання – 5 балів;
- правильне вирішення практичного завдання – 20 балів

Штрафні та заохочувальні бали за:

- відсутність на практичному занятті без поважної причини – 2 бали;
- участь в олімпіаді з дисципліни, розробка ситуаційних вправ, тестових завдань та задач з курсу, виконання завдань із удосконалення дидактичних матеріалів з дисципліни надається від 5 до 10 заохочувальних балів.
- присутність на лекції — 1 бал;
- присутність на практичному занятті — 1 бал;

Примітка: У разі відсутності студента на занятті з поважної причини зараховується 0 балів.

Розмір шкали рейтингу $R = 100$ балів.

Розмір стартової шкали $R_C = 60$ балів.

Розмір залікової шкали $R_z = 40$ бали.

Розрахунок шкали (R) рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$R_C = 20 + 20 + 20 + 40 = 100 \text{ балів} = \text{RD.}$$

Умови позитивної проміжної атестації

Для отримання “зараховано” з першої проміжної атестації (8 тиждень) студент повинен набрати не менше ніж 20 балів

Для отримання “зараховано” з другої проміжної атестації (14 тиждень) студент повинен набрати не менше ніж 40 балів.

Умови допуску до заліку: стартовий рейтинг не менше ніж 40 балів.

Критерії оцінювання на заліку: (виходячи з розміру шкали $R_3 = 40$ бали)

Критерії оцінювання:

37–40 балів – повні відповіді на теоретичні запитання і вірні відповіді на всі тестові запитання

30–36 балів – є неточності в відповідях на теоретичні питання або від 1 до 5 невірних відповідей на тестові завдання

10–29 балів – є помилки у відповідях на теоретичні питання і не повні відповіді на тестові завдання

0–9 – студент не володіє матеріалом.

Для отримання студентом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) його рейтингова оцінка **RD** переводиться згідно з таблицею:

Таблиця переведення рейтингової оцінки з навчальної дисципліни **RD**:

RD	Оцінка ECTS	Традиційна оцінка
95..100	A	зараховано
85..94	B	
75..84	C	
65..74	D	
60..64	E	
RD ≤ 60	Fx	незадовільно
$r_C < 40$ або не виконані інші умови допуску до заліку	F	не допущений

VI. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Основна література

1. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения. – М.: ИКТЦ "Маркетинг", 2001.– 340 с.
2. Басовский Л.Е. Мировая экономика.– М.: ИНФРА-М, 2001.– 208 с.
3. Буглай В.Б., Ливенцев Н.Н., Международные экономические отношения. – М.: "Финансы и статистика", 2001. – 144 с.
4. Киреев А.П. Международная экономика. Ч.1.– М.: "Международные отношения", 2001.– 416 с.
5. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В.В. Козик, Л.А. Ланкова, Б.Даниленко. - 7-е вид. - К. : Знання, 2008. - 406 с.
6. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: учебник/ Под ред.. Л.Н. Красавиной – М.: Финансы и статистика, 2003. – 608 с.
7. Международные экономические отношения: Учебник / Под ред. Н.Н.Ливенцева. – М.: МГИМО, 2005. – 648 с.
8. Мировая экономика. Учебное пособие / Под ред. Б.М.Маклярского. – М.: Международные отношения, 2004. – 424с.
9. Михайлушкин А.И., Шимко П.Д. Международная экономика. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.
10. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С. Я. Боринець. - вид 5-те, переробл. і допов. - К. : Знання, 2008. - 582 с.
11. Мовсесян А.Г., Огневцев С.Б. Мировая экономика. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 656с.
12. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – 948.
13. Пугель Т.А., Линдерт П.Х. Международная экономика. Учебник / пер. англ. – М.: Изд-во «Дело и сервис», 2003. – 800с.

14. Роузфилд С. Сравнительная экономика стран мира: Культура, богатство и власть в XXI веке / пер. англ. – М.: МГИМО, РОССПЭП, 2004. – 432с.

15. Школа І.М. Міжнародні економічні відносини : підручник для студ. вищ. навч. закл. / М.Школа, В.М. Козменко, О.В. Бабінська ; Чернів. торг.-екон. ін-т Київ. над. торг,- екон. ун-ту. - вид 2-ге., переробл. і допов. - Чернівці : Книги-XXI, 2007. - 544 с.

16. Україна і світове господарство: взаємодія на межі століть / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С. Гальчинський та ін.– К.: "Либідь", 2002.– 470 с.

Додаткова література

1. Козак Ю.Г., Лук'яненко Д.Г., Макогон Ю.В. та ін. Міжнародна економіка: навчальний посібник.- Одеса: Астропринт, 1998.

2. Линдерт П. Экономика мирохозяйственных связей. Пер. с англ.(Общ. ред. и пред. О.В. Ивановой)- М.: Прогресе, 1992.

3. Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економічна інтеграція: Монографія.-К: ВПОЛ, 1996.

4. Лук'яненко Д.Г., Мозговий О.М., Губський Б.В. Основи міжнародного інвестування: Навчальний посібник.- К.: КНЕУ, 1998.

5. Международные экономические отношения: Учебник, Под общ. Ред. В.Е.Рыбалкина. – 3е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000.

6. Международные валютно - кредитные и финансовые отношения. Учебник /Под ред. Красавиной А.Н. - М.: Финансы и статистика, 1994.

7. Менеджмент внешнеэкономической деятельности /Под ред. Кириченко А.А. - К.:1998.

8. Міжнародні економічні відносини: Сучасні міжнародні економічні відносини (А.С. Філіпенко, І.В. Бураковський, В.С. Будкін). - К: Либідь, 1994.

9. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран: Учебник/ под ред. Колесова В.П., Осьмовой М.Н. – М.: Флинта: МПСИ, 2000.

10. Основы внешнеэкономических знаний. Отв. ред. И.П.Фаминский. –М.: “Международные отношения”, 1994.
11. Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. Національні економіки у глобальному конкурентному середовищі. - К.: Україна, 1997.
12. Портер М. Международная конкуренция /Пер. с англ. - М.: Международные отношения - 1993.
13. Румянцев А.П., Румянцева Н.С. Міжнародна економіка: Короткий конспект лекцій. – К.: МАУП, 1999.
14. Сергеев В.П. Мировая экономика: Вопросы и ответы. – М.: Юриспруденция, 2000.
15. Семенов К.А. Международные экономические отношения: курс лекций. – М.: Гардарика, 1998.
16. Соколенко С.И. Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины. -К: Логос, 1998.
17. Тодаро М.П. Экономическое развитие: Учебник /Пер. с англ. под ред. С.М. Яковлева, Л.З. Зевина.- М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997.
18. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика: підручник / В.О. Шевчук. - К. : Знання, 2008. - 663 с.
19. Філіпенко А.С., Вергун В.А., Бураківський І.В. та інші. Економіка зарубіжних країн. - Київ: Либідь, 1996.
20. Хасбулатов Р.И. Мировая экономика. - М.: Инсан, 1994.